

W. RADLOFF'UN OPIT SLOVARYA TYURKSKİH NAREÇİY ADLI ESERİNDEKİ KARAİM TÜRKÇESİNE AİT DEYİMLER*

IDIOMS OF KARAİM TURKISH IN RADLOFF'S OPIT SLOVARYA TYURKSKİH NAREÇİY

Gülsüm KIRBAŞ**

Öz

Orhun Yazıtlarından bugüne kadar yüzyıllar boyunca kullanılmış olan, dilin anlatım gücünü artıran, bir dilin söz varlığının en önemli göstergelerinden biri olan deyimler, toplumun âdetlerini, geleneklerini, göreneklerini, kültürel özelliklerini, inançlarını yansıtır. Deyimlerin önemli bir yer tuttuğu lehçelerden birisi Karaim Türkçesidir.

Bu çalışmada Radloff'un "Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi" (Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy) adlı eserinde yer alan Karaim Türkçesine ait deyimler ele alınmış ve bunların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları bulunmuştur. Daha sonra bu atasözlerinin Türkiye Türkçesi ve Karaim Türkçesi arasındaki ses, şekil, sözcük bilgisi ve söz dizimi açısından farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmiş; farklılık ve benzerliklerden yola çıkarak birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Deyimler, Karaim Türkçesi, Türkiye Türkçesi, W. Radloff, Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy.

Abstract

The idioms, which are one of the most important indicators of the existence of a language which has been used for centuries from the Orkhon Inscriptions to the present day, and which increases the expression power of the language, reflects customs, traditions, customs, cultural characteristics and beliefs of the society. Karaim Turkish is one of the dialects in which the idioms are important.

In this studying, the idioms of Karaim Turkish in Radloff's Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy were handled and their Turkish translations were found. Afterwards, differences and similarities were determined between Turkey Turkish and Karaim Turkish of these proverbs in terms of voice, form, word information and syntax; some results have been reached by way of differences and similarities.

Keywords

Idioms, Karaim Turkish, Turkey Turkish, W. Radloff, Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy.

* Bu çalışma, "W. Radloff'un 'Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eserinde Geçen Karaim Türkçesine Ait Kelimelere Dair Art Zamanlı Bir İnceleme" adlı Yüksek Lisans tezinden yararlanarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gulsumkirbas@selcuk.edu.tr.

GİRİŞ

1. DEYİMLER

Orhun Yazıtlarından bugüne kadar yüzyıllar boyunca kullanılmış olan, dilin anlatım gücünü artıran, bir dilin söz varlığının en önemli göstergelerinden biri olan deyimler, toplumun âdetlerini, geleneklerini, göreneklerini, kültürel özelliklerini, inançlarını yansıtır.

Türkçe Sözlükte; “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan söz öbeği, tabir.” (TS 2011: 651) şeklinde açıklanan deyimler hakkında birçok tanım yapılmıştır.¹

Bu konuda en kapsamlı tanımlardan birisi olan Doğan Aksan’ın tanımı şöyledir: “*Deyimler, -bir başka ulusla olan kültür ilişkileri sonunda, ondan çevrilme, alınma değilse- bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, kısacası, maddi ve manevi kültürü yansıtan, o toplumun düşünme biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından da önemli olan sözlerdir.*” (2011: 91).

2. KARAİM TÜRKÇESİ²

Türk lehçeleri ile ilgili birçok çalışma yapılmaktadır. Özellikle tehlikedeki dillerin yok olmaması için çalışan Türkologlar bulunmaktadır. Karaim Türkçesi de tehlikede olan dillerdendir ve üzerinde yapılmış çalışmalar vardır. Gülsevin³, Doğruer⁴, Kazan⁵, Gökçe⁶, Kırbas⁷ tarafından Karaim Türkçesi ile ilgili yüksek lisans ve doktora tezi yapılmıştır. Yine bu alanda Çulha⁸, Gülsevin⁹, Alkaya¹⁰, Öztürk¹¹, Yıldız¹², Kobeckaité¹³, Atmaca¹⁴, Atmaca-

¹ Deyimin tanımlanmasıyla ilgili çeşitli kaynaklara ayrıca bakılabilir: lugatim.com; (Karaağaç 2013: 271); (Aksoy 1988: 52); (Korkmaz 2010: 66); (Gencan 1979: 527); (Hengirmen 1999: 116); (Koç 1992: 77); (Karaalioglu 1978: 169).

² Bu kısım, “W. Radloff’un ‘Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy’ Adlı Eserinde Geçen Karaim Türkçesine Ait Kelimelere Dair Art Zamanlı Bir İnceleme” adlı Yüksek Lisans tezinden yararlanarak oluşturulmuştur.

³ Selma Gülsevin, (2010), *Günümüz Karay Türkçesi (Giriş-Dil Özellikleri-Metinler-Söz Dizini) ve Türk Lehçeleri Arasındaki Yeri*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Doktora Tezi).

⁴ Semra Doğruer, (2007), *Karay (Karaim) Türklerinin Sözlü Edebiyatı*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

⁵ Özlem Kazan, (2002), *Litvanya Karaylarına Ait Dinî Metinler (Giriş, Gramer, Transkripsiyonlu Metin, Çeviri, Dizin)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

⁶ Faruk Gökçe, (2000), *Karay Türkçesinin Fonetigi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁷ Gülsüm Kırbas, (2016), *W. Radloff’un ‘Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy’ Adlı Eserinde Geçen Karaim Türkçesine Ait Kelimelere Dair Art Zamanlı Bir İnceleme*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁸ Tülay Çulha, (2002), “Sereya Şapşal’a Göre Karay Türkleri ve Karayca”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 12: 97-188.
-----, (2002), *Karaylar ve Karayca*, İzmit: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

-----, (2008), *Kırım Karaycasıyla Yazılmış Bir “Mecuma”*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

-----, (2009), “Karayca Bir İnceleme: Sekirme Yoraları”, *Dil Araştırmaları*, 4: 37-55.

⁹ Selma Gülsevin, (2007), “Karay Türkçesinde Oğuzca Unsurlar”, *Turkish Studies*, 2: 300-306.

-----, (2013), “Karay Türkçesinin Kendine Has Özellikleri ve Türk Lehçeleri Arasındaki Yeri”, *Journal of Black Sea Studies*, 36: 207-222.

-----, (2016), *Karay Türklerinin Dili (Troki Diyalekti)*, Ankara: TDK Yayınları.

¹⁰ Ercan Alkaya, (2005), “Karay Türkçesinde Edatlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, 8: 66-98.

¹¹ Abdulkadir Öztürk, (2015), “Karay Leksikolojisi Üzerine”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 2: 127-132.

-----, (2015), “Karaycadaki Alıntı Kelimeler”, *Gazi Türkiyat*, 16: 143-164.

-----, (2015), “Karay Yazı Dili”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 1: 61-70.

Adzhumerova¹⁵, Prohorov¹⁶ ve Csató, É. Á- Lars Johanson¹⁷ gibi araştırmacıların makaleleri bulunmaktadır.

Ayrıca Çulha¹⁸, Kowalski¹⁹ ve Baskakow²⁰ tarafından Karayca sözlükler de yazılmıştır. 2010 yılında Bilecik'te düzenlenen *Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu Bildirileri* adlı sempozyumda da Karaylar ve Karaim Türkçesi üzerine bildiriler sunulmuştur.

Türk dilinin birçok lehçesi bulunmaktadır. Bu lehçelerin çoğu da yazı dili olarak kullanılmaktadır. Bu topluluklardan bazıları bağımsız olarak kendi topraklarında bir kısmı ise başka devletlerin bünyesinde yaşamaktadır. Kendi yazı dilleri olan Türk lehçelerini inceleme olanağı bulunmaktadır. Başka bir devlette yaşayanların ise dilleri zamanla yok olmaktadır. Karaim Türkçesi farklı bölgelerde yaşayan ve nüfusu gittikçe azalan bir milletin dilidir ve konuşan kişi sayısının azalması sebebiyle yok olmak üzere olan dillerden birisidir.

Kobeckaitė, Karaim Türkçesi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “Karaim Türkçesi, dillerin soya göre (~ genealojik) tasnifinde ona en yakın olan diğer Batı-Kıpçak Türkçeleriyle birlikte (Karaçay- Balkar (~ Malkar), Kumuk, Kırım- Tatar) Türk dil grubuna aittir. Bu dil ailesi daha büyük Altay dil ailesine girmektedir. Tarihî Türk lehçeleri içerisinde Karaim Türkçesine en yakın olan Türkçe, Kıpçak Türkçesidir” (2016: 215).

Gülsevin, Karaim Türkçesinin Türkologlar tarafından Kıpçak Türkçesinin bir kolu olarak Batı, Kuzeybatı veya Karadeniz- Hazar çevresi Türk lehçeleri arasında gösterildiğini, aslen Kırım bölgesinde şekillenmekle beraber farklı üç bölgede nispeten farklılaşmış üç ağza ayrıldığını ifade eder (2016: 20). Bu üç ağız *Troki (Trakay)*, *Haliç-Lutsk* ve *Kırım* ağızlarıdır. Bunlardan Kırım Karaycası çok önce Kırım Tatarcası tarafından sömürülmüştür. Troki ve Haliç-Lutsk diyalektlerinin de bugün Slav dillerince hemen tümüyle sömürülmüş olduğu söylenebilir (Tekin-Ölmez 2003: 127, 128).

Öztürk de Karaim Türkçesinin 10. yüzyıldan itibaren konuşulmaya başlandığını, yazı dilinin ise 15.-16. yüzyıllarda biçimlendiğini söyler (Öztürk 2015: 66).

Karaylar dillerini 1930'lu yıllara kadar İbrani, Latin ve Kiril alfabeleri ile yazmışlardır. Pek çoğu dinî metinler (çeviriler) olan eski elyazmaları ise, doğal olarak, İbrani alfabesindedir. (Tekin-Ölmez 2003: 127). Öztürk, Karay Türkleri ile ilgili şunları ifade eder: “Karay Türkleri inançlarına bağlı olarak İbrani alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Uzun yıllar İbrani alfabesini kullanan Karaylar, daha sonraları Leh ve Litvanya kaynaklı Latin alfabeleriyle Kiril alfabesini kullanmışlardır. Kullandıkları bu alfabeler ile çeviri eserler çoğunlukta olmak üzere

¹² Hüseyin Yıldız, (2009), “Karay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değer Kelimeler”, *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 5: 611-659.

¹³ Halina Kobeckaitė, (2016), “Litvanya Karaim Türklerinin Etnik Kimliklerini Koruma Faktörleri”, (çev. Emine Atmaca-Reshide Adzhumerova), *Dil Araştırmaları*, 19: 215-221.

¹⁴ Emine Atmaca, (2016), “Vilnius Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ndeki Karaim Türkleri Koleksiyonu”, *Dil Araştırmaları*, 19: 153-175.

¹⁵ Emine Atmaca- Reshide Adzhumerova, (2013), **Radloff'un Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy Sözlüğü'nde Ev Ve Ev Kavram Alanı İle İlgili Kelimeler**, *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2: 217-257.

¹⁶ Dmitriy Anatolyeviç Prohorov, (2013), “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı – XX. Yüzyılın Başında Tavriya Vilayeti Karaim Topluluklarında Etnik Ve Dil Durumu”, (çev. Emine ATMACA - Reshide ADZHUMEROVA), *Gazi Türkiyat*, 13: 209-214.

¹⁷ É. Á Csato- Lars Johanson, (2009), “Kuzeybatı Karaycasında Hece Uyumu Üzerine”, (çev. Birsal Karakoç), *International Journal of Central Asian Studies Volume*, 13: 137-148.

¹⁸ Tülay Çulha, (2006), *Karaycanın Kısa Sözcükleri Karayca-Türkçe Kısa Sözlük*, İstanbul: Kebikeç Yayınları.

¹⁹ Tadeusz Kowalski, (1996), *Karayim Lehçesi Sözlüğü* (çev. Kemal Aytaç), Ankara: Engin Yayınevi.

²⁰ N. A. Baskakow vd., (1974), *Slownik Karaimsko-Rosyjsko- Polski*, Moskwa: Ruskij jazyk.

az sayıda edebî eserler de ortaya koyarak ve bilhassa süreli yayınlar ile Karay yazı dilini meydana getirmişlerdir (Öztürk 2015: 61).

İbranice Karaylar için dinî metinlerde kullanılan bir dil olmakla birlikte, İbrani alfabesini benimsemelerini hızlandırmış ve buna bağlı olarak da İbrani alfabesindeki bazı harflerin adlarında değişiklik yapmak, sesleri Türkçeye uyarlamak gibi sonuçlar doğurmuş ve bunun neticesinde alfabeye bazı fonetik katkılarda bulunularak Karayların kullandığı İbrani alfabesi geliştirilmiştir (Öztürk 2015: 62).

Öztürk'ün verdiği bilgilere göre Karaylar 10. yy ile 16. yy arasında uzunca bir dönem İbrani alfabesini kullanmışlar, Karaylar, Tevrat'ı Karaim Türkçesine çevirmişler, bazı din kitapları ve ilahi kitapları kaleme almışlardır (2015: 63). 14. yüzyılda Kırım'dan Litvanya'ya göç eden Karaylar, Litvanya Latin alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Günümüzde de en canlı Karay ağzı olan Trakay ağzı ile eserler meydana getirilmiştir. Polonya'ya göç eden Karayların 17. yüzyıl ve sonrasında Polonya Latin alfabesini kullandıkları görülmektedir (Öztürk 2015: 63).

“Karaycada Arapça ve Farsça alıntı sözcükler az sayılmayacak ölçüdedir. Bu durum Karayların uzun süre doğrudan İslam kültürünün altında kaldıklarını; Müslüman Türk halklarıyla, Tatarlarla yakın ilişkide olduklarını gösterir.” diyen Çulha Karaim Türkçesinin arkaik özellikler taşıması bakımından da Türk dilleri arasında önemli bir yere sahip olduğunu da ifade eder (2002: 98, 99).

3. OPIT SLOVARYA TYURKSKİH NAREÇİY (TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜĞÜ DENEMESİ)²¹

Almanca adı *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte* olan bu sözlük Radloff'un uzun yıllar boyunca yapmış olduğu derleme, araştırma ve inceleme çalışmaları sonucu ortaya çıkmış bir eserdir. Hemen hemen bütün Türk lehçelerinin yer aldığı bu sözlük ağız özelliklerine de yer vermektedir. Bu da eserin değerini artıran özelliklerdendir. Günümüzde kullanılmakta olan Karaim Türkçesine ait dil malzemeleri kısıtlı olduğundan dolayı daha çok eski dönem yazılarına başvurulur. Başvurulan kaynaklardan birisi de Türk lehçelerinin araştırılmasında çok önemli sayılan *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy*'dir. Eser üzerinde birçok yüksek lisans ve doktora tezi yapılmıştır.²² Biz de burada Karaim Türkçesinin deyim varlığını ortaya çıkarmayı amaçlıyoruz.

²¹ Bu bölümü oluştururken şu çalışmalardan yararlandık: Mustafa Toker (2003, Ekim), “W. Radloff'un ‘Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy’ Adlı Eserinde Geçen Tatar Türkçesine Ait Kelimeler Üzerinde Genel Bir Değerlendirme”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 17-48; Ufuk Deniz Aşçı (2003, Ekim), “W. Radloff'un ‘Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy’ Adlı Eserinde Geçen Kazak ve Kırgız Lehçelerine Ait Sesler İle Çağdaş Kazak ve Kırgız Lehçelerindeki Sesler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 299-360.

²² Ufuk Deniz Aşçı, (2003), *W. Radloff'un ‘Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy’ Adlı Eseri ve Eserde Geçen Kırgız ve Kazak Lehçelerine Ait Kelimelerin İncelenmesi (4 cilt)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Mustafa Toker, (2003), *W. Radloff'un ‘Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy’ Adlı Eseri ve Eserde Geçen Tatar Lehçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi (3 cilt)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Serap Gürcün, (2006), *Radloff Sözlüğünün d Maddesinin Eski Türkçe Açısından İncelenmesi*, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Özlem Yiğitoğlu, (2007), *Radloff Sözlüğünün e Maddesinin Eski Türkçe Açısından İncelenmesi*, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Reshide Adzhumerova, (2013), *Radloff'un Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy Sözlüğünde Ev Ve Ev Kavram Alanı İle İlgili Kelimeler, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).*

Radloff, eserine Ön Söz bölümüyle başlamıştır. Bu bölümde 1859 yılında Altay'daki Türk lehçelerini incelemeye başladığını, sadece halk edebiyatı ürünleriyle yetinmeyip sözlük malzemesi de topladığını ifade etmiştir. Alfabe sırasına göre oluşturduğu bu sözlüğe daha sonraları diğer lehçelerden sözcükler de eklemiştir. Sözcük sayısının artmasının eseri bitirme süresini uzattığını, 1864'te sözlüğünü tamamlayarak St. Petersburg'da akademi üyesi olan Herr Schiefner'e gönderdiğini belirtmiştir.

Radloff, derlemeler dışında;

- Eski Türkçe çalışmalarından,
- Orta Türkçe devrine ait dil yadigârlarından,
- Osmanlıca ve Çağatayca sözlüklerden,
- Budagov, Troyanskiy ve Nasırî'nin sözlüklerinden,
- İlminski'y'nin çalışmalarından,
- Giganov'un notlarından faydalanmış ve bu çalışmalardan sözcükler alıp, *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*'e eklemiştir.

Bu nedenle eserinin hacmi artmış ve bu da sözlüğün tamamlanma süresini oldukça uzatmıştır. İlk cildi yirmi dokuz senede tamamlanan eserin diğer ciltlerinin tamamlanması altışar sene sürmüştür.

Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy dört cilt (her altı fasikül bir cilt olacak şekilde) ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Sözlüğün her sayfası ortadan ikiye bölünmüştür. Aynı sayfadaki bu iki bölüme ayrı sayfa numarası verilmiştir. Sözlüğün ilk cildi ünlü sesleri, diğer üç cildi ise ünsüz sesleri içine almaktadır. Sözlüğün ilk baskısı hakkında şu bilgileri verebiliriz:

I. cilt ilk ve ikinci bölüm: 1893 yılında S. Petersburg'da, İmparatorluk Bilim Akademisinde basılmıştır. Sözlüğün her sayfası ortadan bir çizgiyle ikiye ayrılmıştır. Bu her iki kısma da ayrı numara verilmiştir. Bu numaralandırmaya göre ilk bölüm 1-962, ikinci bölüm 963-1964 sayfalar arasındadır. Cildin sonunda 66 sayfalık Arapça dizin vardır.

II. cilt ilk ve ikinci bölüm: 1899 yılında S. Petersburg'da, İmparatorluk Bilim Akademisinde basılmıştır. Birinci bölüm 1-1052, ikinci bölüm 1053-1814 sayfalar arasındadır. Cildin sonunda 64 sayfalık Arapça dizin vardır.

III. cilt ilk ve ikinci bölüm: 1905 yılında S. Petersburg'da basılmıştır. Birinci bölüm 1-1260 sayfalar arasında, ikinci bölüm 1261-2204 sayfalar arasındadır. Cildin sonunda 98 sayfalık Arapça dizin vardır.

IV. cilt ilk ve ikinci bölüm: 1911 yılında S. Petersburg'da basılmıştır. Birinci bölüm 1-1116 sayfalar arasında, ikinci bölüm 1117-2230 sayfalar arasındadır. Cildin sonunda 107 sayfalık Arapça dizin vardır.

Eserin ikinci baskısı 1960 yılında Gravenhage'de, üçüncü baskısı ise 1963 yılında Moskova'da yapılmıştır. Hollanda'da yapılan baskının başında Omeljan Pritsak'ın ön sözü bulunmaktadır. Bu baskılar ayrıntılı olarak anlattığımız ilk baskının fotomekanik usulle kopya baskısıdır ve dört cildir.

Eserde, sözcüğün ait olduğu Türk lehçesi, Almanca ve Rusça olmak üzere üç dil bulunmaktadır. Sözcük ve ilgili örnekler sözcüğün ait olduğu Türk lehçesi ile yazılmıştır. Açıklamalar ise Almanca ve Rusçadır. Eserde Kiril (Rusça) ve Latin (Almanca) alfabeleri kullanılmıştır.

Radloff, eserinde kendine özgü bir alfabe sistemi kullanmıştır. Bu alfabe sisteminde harfler genelde Kiril, kısmen de Latin kökenlidir. Radloff, sözcükleri ve örnek cümleleri kendine özgü bu alfabe sistemiyle yazmıştır. Daha sonra köşeli parantez içinde sözcüğün ait olduğu lehçeleri ifade eden kısaltmaları [*Alt.* (Altay), *Kar.* (Karaim), *Khkir.* (Kırgız), *Tel.* (Teleüt)...] yazmıştır. Bütün lehçelerde kullanılan sözcüklerde ise Almanca *alle dialecte* (bütün lehçelerde) ibaresini kullanmıştır. Verilen madde başı bir sözcük ise hemen karşısına etimolojisi verilmiştir. Etimolojiyi yaparken ek ve kökler arasına sözcüğün veya ekin isim veya fiil ifade ettiğine bakmaksızın (+) işaretini koymuştur.

Eserde, sözcüğün türü fiil ise karşısına Almanca *verb* isminin kısaltması olan (v) işareti konulmuştur. Sözcüğün türü isim, sıfat, zarf vb. ise herhangi bir kısaltma kullanılmamış, sözcüğün türü belirtilmemiştir. Bazen sözcüğün türü fiil olduğu hâlde (v) kısaltması konulmamış, bazen de sözcüğün türü fiil olmadığı hâlde (v) kısaltması konulmuştur. Bunu biz baskı hatası olarak kabul ettik.

Radloff, sözcüğün birden fazla anlamı varsa veya farklı lehçelerde farklı anlamlarda ise numaralar vermiş, bu numaraların başında bu anlama sahip olan lehçe(ler)yi belirtmiştir. Böylece aynı sözcüğün birden fazla lehçede kullanılsa bile hepsinde aynı anlamı vermediğini göstermiştir. Fakat bazen sözcüğün farklı anlamlarını verdiği bu numaralı kısımda sözcük başında verilmiş olan lehçelerin yer almadığı görülmektedir.

Radloff, bazı sözcüklerin anlamını vermemiş, bu sözcükleri dengi olan başka sözcüğe (=) işareti ile göndermiştir. Gönderme yapılan sözcük, bazen aynı lehçede, bazen ise farklı lehçedeki bir sözcük olabilmektedir. Hatta bu sözcüğün aynı lehçenin farklı bir ağzına gönderme yapıldığı durum da vardır.

Radloff, kökenlerini açıkladığı alıntı sözcükleri ait oldukları dillerin alfabesi ile (Uygur, Arap, Ermeni, Grek) vermiştir. Örnek cümleleri art arda vermiş, satır başı yapmamıştır.

Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy'in üzerinde çalışma yaptığımız baskısı, 1960'ta Gravenhage'de basılmış olan ikinci baskıdır. Birinci cilt 1914 sayfadır; sonunda 66 sayfa Arapça dizin bulunmaktadır. İkinci cilt 1814 sayfadır; sonunda 64 sayfalık Arapça dizin bulunmaktadır. Üçüncü cilt 2204 sayfadır; sonunda 98 sayfa Arapça dizin vardır. Dördüncü cilt 2230 sayfadır; sonunda 107 sayfalık Arapça dizin vardır.

4. OPIT SLOVARYA TYURKSKİH NAREÇİY'DE YER ALAN KARAİM TÜRKÇESİNE AİT DEYİMLER²³

Türk lehçelerinin birçoğunu içinde barındıran *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy*'de Karaim Türkçesi ile ilgili dil malzemeleri de yer almaktadır. *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy*'deki Karaim Türkçesi üzerine yaptığımız yüksek lisans tezi sonucunda bu söz varlığı arasında deyimlerin de azımsanmayacak sayıda olduğunu fark ettik. Sözlükte Karaim Türkçesine ait 86 adet deyim varlığını tespit ettik. Bu deyimlerin TDK'deki (www.tdk.gov.tr) ve Ömer Asım Aksoy'un *Deyimler Sözlüğü*'ndeki karşılıklarını bulduk. Bunların bazılarının şeklen farklı olduğunu, bazılarının sözcük açısından farklı olduğunu, bazılarının yalancı eş değer olduğunu gördük. Bazılarının ise ses, şekil ve anlam açısından aynı olduğunu tespit ettik. Bu özelliklere göre bir sınıflandırma yaptık. Sınıflandırma yaparken TDK'nin Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünü (www.tdk.gov.tr) ana kaynak olarak esas aldık ve bu nedenle deyimleri hangi başlıkta değerlendireceğimizi, deyimlerin TDK'deki karşılıklarına bakarak belirledik. Bazı

²³ Karaim Türkçesine ait deyimlerin sayfa numarasını verirken madde başı kelimenin sayfa numarasını esas aldık.

deyimlerin Ömer Asım Aksoy'daki karşılıklarını bulamadık ve o kısımları boş bıraktık. Gerekli gördüğümüz yerlerde dipnotlara başvurarak açıklamalar yaptık.

4.1. Şeklen ve Anlam Bakımından Aynı Olan Deyimler

Şekil bilgisi ve anlam açısından aynı olan yirmi yedi deyim tespit edilmiştir.

KARAIM TÜRKÇESİ (OSTN ²⁴)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK ²⁵)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü ²⁶)	ANLAMI
Ağzından kaçır- (II/338)	Sırları açığa çıkarmak.	Ağzından kaçır-	İstemediği hâlde boş bulunup söyleyivermek.	Ağzından kaçır- (s.543)	Söylemek istemediği şeyi farkında olmadan bildirivermek.
Boş bulun- (IV/1688)	Dikkatsizlik yüzünden fırsatı kaçırmak.	Boş bulun-	1. Dikkatsiz ve dalgın bulunmak: 2. Söylenmesi sakıncalı olan bir şeyi söyleyivermek.	Boş bulun- (s. 658)	1.Karşısındaki ne söylenmesi sakıncalı olan bir şeyi, işin bu yönünü düşünmeden söyleyivermek. 2.Dikkatsiz ve dalgın bulunmak.
KARAIM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Beyaza çek- (III/1945)	Temize geçirmek.	Beyaza çek-	Yazıyı temize çekmek.	Beyaza çek- (beyaz et-, temize çek-) (s.636)	Müsvedde durumundaki yazıyı başka bir kağıda temiz olarak aktarmak.
Boş düş-	Ayrılmak	Boş düş-	İslam	Boş düş-	Din nikahına

²⁴ *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy "Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi"*.

²⁵ www.tdk.gov.tr

²⁶ Ömer Asım Aksoy (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (2 Deyimler Sözlüğü)*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

(IV/1688)	(boşanmak).		hukukuna göre, kadın kocasından ayrılmak.	(s.658)	göre, kadının kocasından boşanmış sayılmasını gerektiren bir durum meydana gelmek.
Boyun kes- (IV/1660)	Boyun eğmek, sunmak.	Boyun kes-	Selam vermek için başını eğmek.	Boyun kes- (s. 661)	Birisine karşı saygı ve bağlılık göstergesi olarak başını öne eğmek.
Boyun ver- (IV/1660)	Dinlemek, uymak.	Boyun ver-	Buyruk altına girmek.	-----	-----
Her telden çal- (III/1875, IV/193)	Her şeyden azıcık haberi olmak.	Her telden çal-	1. Her çeşit işi yapabilir durumda olmak. 2. Birçok konuda bilgisi olmak.	Her telden çal- (s.855)	Her şeyden anlar ya da zamana, duruma, kişilere göre davranmasını bilir olmak.
Ꞑulak tut- (III/1475)	Kulak vermek, dinlemek, inanmak.	Kulak tut-	Dinlemek, işitmek istemek.	Kulak tut- (s.945)	Kulak vermek, iyi anlamak üzere dinlemek.
Kül ol- (II/1465)	Mahvolmak, iflas etmek.	Kül ol-	1. Bütünüyle yanmak. 2. <i>mec.</i> Varını yoğunu yitirmek.	Kül ol- (s.951)	1. Varını yoğunu yitirmek. 2. Bir acı dolayısıyla pek çok üzüntü çekmek.

KARAIM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Laf at- (I/445)	Konuşmak, hava atmak, böbürlenmek.	Laf at-	1.Söyleşmek, konuşmak. 2. Uzaktan, dolayısıyla dokunacak söz söyleyip işittirmek. 3. Sözle sarkıntılık etmek.	Laf at- (s.952)	1.Konuşup görüştürmek, çene çalmak. 2.Birisine, uzaktan, dokunacak söz söyleyip işittirmek. 3. Bir erkek, az uzakta tanımadığı bir kadına, sevişmekle ilgili sözler söyleyip işittirmek.
Mekân tut- (III/1475)	Yaşamak, bir yerde oturmak.	Mekân tut-	Bir yere yerleşmek.	-----	-----
Söz aç- (IV/585)	Konuşmaya başlamak.	Söz açmak	Bir konu üzerine konuşmaya başlamak, laf açmak.	Söz aç- (bir şeyden) (s.1043)	Bir konu üzerinde konuşmaya başlamak.
Söz ebesi (IV/585)	Çok konuşan.	-----	-----	Söz ebesi, dil ebesini (s. 1044)	Esprili ve bol konuşan.
Sözü geç- (IV/585)	Etkisi olmak.	Sözü geç-	1. Kendisini kabul ettirmiş olmak, hatırı sayılmak. 2. Adı anılmak, bahsedilmek.	Sözü geç- (s. 1046)	İstediği şeylere uyulmak.

Üstüne titre-, üzerine titre- (III/1391)	Birilerini çok sevmek.	Üstüne titre-	Bir şeye veya kimseye sevgi, özen göstermek.	Üstüne (üzerine) titre- (s.1091)	Çok sevdiği şeyi, kimseyi, bir zarar gelmesin diye, özenle korumak.
Yağa silk- (IV/715)	Bıkmak, usanmak, yaka silkemek.	(Birinden) yaka silk-	Bıkmak, usanmak.	Yaka silk- (birinden) (s. 1103)	Bıkıp yakınmak.
KARAIM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Yem dök- (III/387)	Kendine çekmek.	Yem dök- (koy-)	1. Avlanılacak hayvanları bir yere çekmek için yiyecek dökmek; 2. <i>mec.</i> Aldatılabilmek için inanç verici davranışta bulunmak.	Yem dök- (s.1113)	Bir kişiyi aldatılabilmek ya da kazanmak için, kendisine bir çıkar sağlamak ya da sağlanmış olduğu kanısı vermek.
Yüz bul- (III/616)	Cesaret etmek, yüz bulmak.	Yüz bul-	İlgi ve yakınlık görmek.	Yüz bul- (biri) (s.1132)	İlgi ve yakınlık görmek.
Zahmet çek- (gör-) (IV/862)	Emek vermek, mücadele etmek, çalışmak, endişelenmek, kaygılanmak.	Zahmet çek-	Güçlülükle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak.	-----	-----
Zahmet çek- (III/1945)	Eziyet çekmek.	Zahmet çek-	Güçlülükle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak.	-----	-----

Bıçak bıçağa gel-(IV/1734)	Bıçakla birbirine saldırmak.	Bıçak bıçağa gel-	Bıçakla birbirine saldıracak kadar zorlu kavga etmek.	-----	-----
Buluttan nem kap-(IV/1845)	Kolay alevlenmek, küçük bir şey yüzünden bozulmak.	Buluttan nem kap-	En küçük bir şeyden alınmak, çok alıngan olmak.	Buluttan (kıldan) nem kap- (al-) (s. 664)	En küçük şeylerden alınmak.
Faydası dokun-(IV/1907)	Faydası olmak.	Faydası dokun-	Yararı dokunmak.	-----	-----
Para et-(I/835)²⁷	Kıymet vermek.	Para et-	Değeri olmak.	-----	-----
KARAIM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Çekeme-(III/1945)	Katlanacak durumda olmamak, kıskanmak.	(Birbirini) çekeme-	Kıskanmak.	-----	-----
Yağadan at-²⁸ (I/445)	Bırakmak, ihmal etmek	Yakadan at-	Savıp kurtulmak.	-----	-----
(Eylige) yüz tut- (III/1475)	(İyileşmeye) başlamak.	(Bir şey olmaya) yüz tut-	1. Bir şey, olmak üzere bulunmak 2. Giderek biçim ve renk değiştirmek.	Yüz tut- (Bir şey, belli bir durum almaya) (s.1134)	Olma yönünde ilerlemek.

²⁷ Aksoy'un Sözlüğünde deyim olumsuzluk eki almış şekli yer almaktadır: *para etme*- "1.Değer pahasına satılamamak. 2. Etkili olmamak, işe yaramamak." (1988: 1004). TDK'yi (www.tdk.gov.tr) ana kaynak olarak esas aldığımız için, bu deyim *Şeklen ve Anlam Bakımından Aynı Olan Deyimler* başlığı altında ele aldık.

²⁸ Aksoy'un Sözlüğünde deyim iniyelik eki almış şekli yer almaktadır: *yakasından at*- "Başından atmak (savmak)." (1988: 1102). TDK'yi (www.tdk.gov.tr) ana kaynak olarak esas aldığımız için, bu deyim *Şeklen ve Anlam Bakımından Aynı Olan Deyimler* başlığı altında ele aldık.

4.2. Şeklen Farklı Olan Veya Birtakım Seslik Farklılıklar Olan Deyimler

Türkiye Türkçesi ve Karaim Türkçesinde şeklen farklı olan veya birtakım seslik farklılıklar olan 19 tane deyim tespit edilmiştir.

KARAIM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Sırttan at- (I/445)	Kendi üzerinden atmak.	Sırtından at-	Başından savmak veya birinin, bir şeyin sorumluluğunu, yükünü üzerine almamak.	-----	-----
Topu at- (I/445)	Batmak, iflas etmek.	Top at- (topu at- şekli de kullanılır.)	<i>argo</i> 1. Batkın -lığa uğramak, iflas etmek 2. Sınıfta kalmak.	Top at- (s.1076)	İflas etmek.
Yohtan bar et- (I/835)	Yoktan var etmek, yaratmak.	Yoktan var et-	Yaratmak, ortaya çıkarmak.	-----	-----
El ayak kesil-, diz kesil- (II/1163)	Gücü yok.	Dizleri kesil- (tutma-)	Dizlerinde derman, güç kalmamak.	Dizleri kesil- (s. 728)	Dizlerinde güç kalmadığından yürürken çabuk yorulmak.

KARAIM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Nefes kesil- (II/1163)	Boğulmak, nefes alamamak.	Nefesi kesil- (daral- veya tutul-)	1. Güç soluk alacak duruma gelmek veya soluğu büsbütün durmak. 2. <i>mec.</i> Bunal mak, sıkılmak.. 3. <i>mec.</i> Hay- ran kalmak, etkilenmek.	Nefesi kesil- (s.975)	Çok yorulmaktan pek sık solumak ve soluk alamaz gibi olmak.
Yayan çal- (III/74)	Hak ettiğini almadan kalmak, yetersiz kalmak.	Yaya kal-	1. İsteddiği şeyi yapamaz duruma gelmek. 2. Binecek bir şeyi olmamak; 3. Yardımcısız kalmak. 4. Geri kalmak.	Yaya kal- (s.1110)	İşini yürütürken yardımından yararlandığı kişi ya da şeyden yoksun kalarak iş yapamaz duruma gelmek.
Bo'az tokluna (III/1153)	Tokluk için; yemek için.	-----	-----	Boğaz tokluğuna çalış- (s.654)	Ayrıca para almadan, sadece karnını doyurma karşılığı olarak çalışmak.

KARAIM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Göz tut- (III/1475)	Çok iyi sanılmak, güzel görünmek.	(Birini veya bir şeyi) gözü tut-	Güvenmek, beğenmek.	Gözü tut- (birini, bir şeyi) (s.823)	1.Görünüşü, davranışı dolayısıyla bir kimseyi beğenmek. 2.Görünüşü, durumu dolayısıyla bir şeyi beğenmek.
Fayda gör- (IV/1907)	Faydası olmak.	Faydasını gör-	1.Yarar sağlamak 2. Kâr elde etmek.	-----	-----
Dört el ile yapış- (III/1736)	Tüm gücüyle tutunmak.	(Bir işe) dört elle yapış- (sarıl-)	Bir işe büyük bir özen ve önem vererek girişmek.	-----	-----
Dört göz ile bak- (III/1736)	Dikkatlice bakmak.	Dört gözle bak- (bekle-)	Çok isteyerek veya özleyerek beklemek.	Dört gözle bak- (s.733)	Çok dikkatli bakmak.
Düdüyi çal- ²⁹ (III/1875 , IV/193)	Flüt çalmak, bayram etmek.	-----	-----	Düdüğü çal- (s.735)	Sevindirici, mutlu kılıcı bir duruma erişmek.
Ƙulağ çek- (III/1945)	Kulağını çekmek, kınamak.	(Birinin) kulağını çek-	1. Ceza olarak kulağını tutup bükerek çekmek. 2.Uyarmak için hafif bir	Kulağını çek- (s.943)	Yolsuz bir davranışından dolayı, bir daha yapmamasını sağlayacak yolda

²⁹ TDK'de (www.tdk.gov.tr) *parayı veren düdüğü çalar* " Para harcadığında insan istediğini elde edebilir." atasözü yer almaktadır. Ancak *düdüğü çal-* şeklinde bir deyim yoktur. Bu yüzden deyim Aksoy'un Sözlüğündeki şekline göre (1988: 735) değerlendirdik.

KARAIM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
			ceza vermek.		öğütleyip darılmak.
Baha biç- (ço-, kes-) (IV/1465)	Fiyat koymak.	Paha biç-	Değerini tahmin etmek veya belirlemek.	Paha biç- (s.1002)	Bir şeyin değerini tahmin etmek, para ile değerinin ne kadar olabileceğini söylemek, bir şeye değer koymak.
Bahaya çık- (IV/1465)	Fiyattan çıkmak.	Pahaya çık-	Pahalanmak, pahalılaşmak.	Pahaya çık- (s.1002)	Pahalılaşmak.
Anadan emdiği süt burnundan gel- (IV/1821)	Emdiği süt burnundan gelmek (yani güzel şeyler kötü olmak).	Anasından emdiği süt burnundan (fitil fitil) gel-	Bir işi yaparken çok sıkıntı çekmek.	Anasından emdiği süt burnundan gel- (s.574)	Bir işi yaparken çok sıkıntı çekmek.
Fayda et- (IV/1907)	Faydası olmak.	Fayda etme-	Etkisi olmamak, işe yaramamak, yararlı olmamak.	-----	-----
Ağıs ile kuş tut- (III/1475)	Hava atmak (mümkün olmayan bir şeyi yapınca).	Ağzıyla kuş tutsa...	Ne yapsa, ne kadar çaba ve ustalık gösterse..	Ağzıyla kuş tutsa... (s. 547)	En güç, en ustaca şeyler de yapsa...
Eksik ol-³⁰ (I/687)	Yetersiz ol-	Eksik olma-	Her vakit ve her fırsatta bulunmak.	-----	-----

³⁰ Aksoy'un Sözlüğünde deyim olumsuzluk eki almamış şekli yer almaktadır: *eksik olsun* "1.Ölsün. 2. Gereği yok, istemem, olmasını yeğlerim.." (1988: 747). TDK'yi (www.tdk.gov.tr) ana kaynak olarak esas aldığımız için, bu deyim *Şeklen Farklı Olan Veya Birtakım Seslik Farklılıklar Olan Deyimler* başlığı altında ele aldık.

KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI

4.3. Farklı Sözcükler Kullanarak Oluşturulan Benzer Anlamdaki Deyimler

Karaim Türkçesinde kullanılan deyimdeki sözcüklerin Türkiye Türkçesinde farklı sözcükler kullanarak oluşturulduğu benzer anlamda otuz üç adet deyim tespit edilmiştir.

KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Ber bad et- (I/835)	Mahvetmek, savurganlık.	Telef et-	1. Hayvanı öldürmek. 2. <i>mec.</i> Mahvetmek, yok etmek.	-----	-----
Ķarat' et- (I/835)	Ceza vermek.	Ceza ver-	1. Cezalandırmak. 2. Para cezası ödemek.	-----	-----
		Cezaya çarptır-	Cezalandırmak	-----	-----

KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Esinni koy- (I/869)	Dikkatini bir şeye çevirmek.	(Bir şeyi) aklına koymak.	1. Bir şeyi yapmaya kesin olarak karar vermek. 2. Çok istemek.	Aklına (kafasına) koy- (s.554)	1. Bir şey yapmaya kesin karar vermek. 2. Başkasına bir düşünce aşılama.
Otkaz ber- (I/1111)	Cevap vermek.	Karşılık ver-	1. Küçük büyüğüne karşı gelmek. 2. Cevap vermek, yanıt vermek.	-----	-----
Örençik it- (I/1219)	Alışkanlık hâline getirmek.	(Bir şeyi) meslek edin-	1. Bir işi meslek olarak yapacak bilgi ve beceriyi kazanmak; 2. <i>mec.</i> Bir şeyi yapmayı alışkanlık hâline getirmek.	-----	-----
Yüzünü kaçtar- (II/33)	Ricasını geri çevirmek.	Yüz çevir-	Gösterdiği ilgiyi kesmek.	Yüz çevir- (bir kimseden) (s.1132)	Ona karşı gösterdiği ilgiyi kesmek.
Yakazın kap- (II/403)	Yakasına yapışmak.	(Birinin) yakasına yapış- (asıl-)	Hesap sormak veya bir şey istemek için tutup bırakmamak.	Yakasına yapış- (yakasını bırakma-) (s. 1102)	Usandıracak kadar sürekli olarak ondan bir şey istemek.

KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Yolumnu koralala- (II/551)	Yolumu kesmek.	Yol kes-	1.Geçmesine engel olmak, durdurmak. 2. İssız yerlerde soygunculuk yapmak; 3. Motor vb. hızını azaltmak, devrini düşürmek.	Yol kes- (vur-) (s.1123)	İssız yollarda soygunculuk yapmak, yolcuları zor kullanarak durdurup soymak.
		Yolunu kes-	Engel olmak, engellemek.		
Ayaklarını kolodoğa koy- (II/592)	İki ayağını bir pabuca sokmak.	İki ayağını bir pabuca sok-	Birini bir işi hemen yapması için çok sıkıştırmak.	İki ayağını bir pabuca sok- (koy-) (birinin). (s. 874)	Birini, bir işi hemen yapması için çok sıkıştırmak.
Ꞑulaꞓ sal- (II/973)	Dikkat etmek.	Kulak kesil-	Büyük bir dikkatle dinlemek.	Kulak kesil- (s.944)	Bütün dikkatiyle dinlemek.

KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
		(Bir şeye) kulak ver-	Değer vermek, önemsemek.	Kulak ver- (kulak tut-) (s.945)	İyi anlamak üzere dinlemek.
Tınc ber- (II/1016)	Rahat vermek.	Huzur ver-	Gönül rahatlığı, dirlik vermek, dinlendirmek.	-----	-----
Ümüd kesil- (II/1163)	Umudunu kaybetmek.	Umudu (umudunu) üz-	Umudu kesmek.	-----	-----
		Umudunu kes-	Artık olacağını beklememek.	-----	-----
		Umudunu kır-	Umut kesmesine yol açmak.	-----	-----
		Umut kes-	1. Umudunu kesmek; 2) bir şeyin artık gerçekleşeme yeceği inancına varmak, ummaz olmak.	-----	-----
Artından kesil- (II/1163)	Peşini bırakmak.	Arkasını bırak-	Peşini bırakmak.	Peşini bırak- (s. 1011)	Bir kimseyi, bir şeyi izlemekten vazgeçmek.

KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
		-----	-----	Arkası kesil- (s.582)	Sürüp gelmekte olan şey artık son bulmak.
Avaz kötür- (II/1279)	Sesini yükseltmek.	Avaz avaz bağır-	Var gücüyle bağırarak.	Avaz avaz bağır- (s. 594)	Olanca gücüyle bağırarak.
Közü yarı- (III/120)	Gözü parlamak.	Gözleri parla- (parıl-da-)	Gözlerinde sevinç ve istek belirlemek.	Gözleri parla- (s.813)	Yüzünde sevinç ve umut belirtileri görülmek.
Karın tokluğuna çalış- (III/1153)	Karın tokluğu için çalışmak.	-----	-----	Boğaz tokluğuna çalış- (s.654)	Ayrıca para almadan, sadece karnını doyurma karşılığı olarak çalışmak.
Lakırdıya tut- (III/1475)	Lafa tutmak.	Lakırtı et-	1.Konuşmak. 2. Dedikodu konusu etmek.	Lakırdısını et- (s.955)	Lafını etmek.
Tütünü doğru çıkar- (III/1572)	İşler yolunda, iyi durumda.	Dumanı doğru çıksın	İyi ve güzel olmasa bile yöntemine uygun olsun.	Dumanı doğru çıksın. (s.734)	Doğru dürüst yapılması o denli önemli değil; doğru, yöntemince yapıyor görünsün, yeter.

KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Fikirine gel- (IV/1939)	Hatırlamak.	Akla gel-	Hatırlamak.	Hatırına gel- (s.845)	Hatırlamak, aklına gelmek, anımsamak.
Fikirinde sakla- (IV/1939)	Aklında tutmak, unutmamak.	Hatırında tut-	Unutmamak.	Hatırında tut- , aklında tut- (s.846)	Unutmamak.
		(Bir şeyi) aklında tut-	1. Bellemek. 2. Unutmamak.	Hatırında tut- , aklında tut- (s.846)	Unutmamak.
Fikirine bırak- (IV/1939)	Anımsatmak, hatırlatmak; andırmak.	Aklına getir-	1.Hatırlatmak. 2.Olabileceğin i düşünmek.	-----	-----
El çal- (III/1875, IV/193)	Alkışlamak.	El çırp-	1.Alkışlamak, tempo tutmak. 2. Birini çağırmaq için ellerini birbirine vurmak.	El çırp- (s.750)	İki elin yüzünü arka arkaya birkaç kez birbirine vurmak, alkışlamak.
Eske sal- (IV/344)	Aklının bir köşesine yazmak.	Aklının bir köşesine yaz-	İleride hatırlamak üzere belleğine almak.	Aklına yer et- (s.554)	Uygun bulunduğu bir düşünce, kafasında yerleşmek.
Zahmet ver- (et-, getir-, çektir) (IV/862)	Zahmet vermek, üzmek, endişelendirmek, zarar vermek.	Zahmete sok-	Birine yorgunluk vermek veya masraf ettirmek.	-----	-----
		Eziyet ver-	Zahmet çektirmek.	-----	-----

KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Bahadan düş- (IV/1465)	Fiyattan inmek.	Fiyat kır-	Fiyatı düşürmek, fiyatı indirmek.	Fiyat kır- (s. 786)	Fiyatı indirmek, düşürmek.
Borşüm baştan astı (IV/1525)	Bazen borçlarım başımdan aşkın.	Borç gırtlığına çık-	Borca batmak.	Borç gırtlığına çık- (gırtlığına kadar borcu ol-) (s. 657)	Pek çok borcu olmak, borçtan nefes alamaz olmak.
		Borca bat-	Çok borçlu olmak.	-----	-----
Bas tart- (IV/1525)	Karşı çıkmak.	Kafa tut-	Boyun eğmemek, karşı gelmek, diklenme.	Baş kaldır, kafa tut- (s.627)	Buyruğa, yönetime karşı gelmek, ayaklanmak.
Ķaruw ber- (II/189)	Cevap vermek.	Karşılık ver-	1. Küçük büyüğüne karşı gelmek. 2. Cevap vermek, yanıt vermek.	-----	-----
Ķolüm bos (IV/1678)	Ellerim boş, yapacak işim yok.	-----	-----	Eli boş ol- (s.755)	O sırada işi bulunmamak.

KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Ot almağa gel- (I/1096)	Acele etmek.	Ateş al-	1. Yanmak, tutuşmak. 2. Ateşli silah patlamak. 3. <i>mec.</i> Coşma k. 4. <i>mec.</i> Telaşla nmak, heyecanlanma k. 5. <i>mec.</i> Öfkele nmek. 6. <i>mec.</i> Acele davranmak, acele etmek.	Ateş almaya mı geldin? (s. 590)	Neden bu kadar çabuk gitmek istiyorsun? Olur mu böyle?
Yüreyin üz- (I/1889)	Birilerine eziyet vermek (yavaş hareket etmekle, devamlı bekletmekle)	Kalp (kalbini) kır-	Gönül kırmak.	Kalbini (gönlünü, hatırını) ez- (s.900)	Birini küstürecek, kendisinden soğutacak davranışta bulunmak.
Tozu dumana karıştır- (III/1212)	Çok acele etmek.	Tozu dumana kat-	1. Ortalığı altüst etmek. 2. Toz kaldırarak hızla gitmek veya kaçmak.	Tozu dumana kat- (s.1078)	1.Ortalığı alt üst etmek, gürültü, patırtı çıkarmak. 2. Yolun tozunu kaldırarak hızla koşmak.

Tabanı yanmış ayı gibi bağırmağ. (III/963)	Tabanını yakan ayı gibi kükremek.	Danalar gibi bağır-(böğür-)	Çok kuvvetle bağırmağ, haykırmak.	-----	-----
--	-----------------------------------	------------------------------------	-----------------------------------	-------	-------

4.4. Yalancı Eş Değer Deyimler

Yedi deyimmin yalancı eş değeri olduğu tespit edilmiştir.

KARAİM TÜRKÇESİ	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Atasözleri Sözlüğü)	ANLAMI
Meşdan al- (I/341)	Olayı bulmak.	Meydan al-	<i>Esk.</i> Gelişmek, yayılmak, geniş ölçüde olmak.	-----	-----
KARAİM TÜRKÇESİ (OSTN)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (TDK)	ANLAMI	TÜRKİYE TÜRKÇESİ (Deyimler Sözlüğü)	ANLAMI
Tozunu silk- (III/1212)	Eğitmek.	Tozunu al-(at-, silkele-, silk-)	1. Bir şeyi silerek tozdan temizlemek; 2. <i>tkz.</i> Dövme k, hırpalamak.	-----	-----
Boş gez- (IV/1688)	Özgür gezmek, serbestçe dolaşmak.	Boş gez-(gezin-)	İşsiz güçsüz dolaşmak.	-----	-----

Üzerine toz kondurma- (III/1212)	Yakın bir zamanda işi ele almak.	Üzerine toz kondurma-	Üstüne toz kondurmak.	Toz kondurma- (s.1077)	Bir şeyde ya da bir kimsede herhangi bir kusurun bulunduğu kabul etmemek.
Hor tut- (III/1475)	İhmal etmek.	(Birini) hor tut-	Birine karşı küçümseyici, incitici davranışlarda bulunmak	Hor tut- (birini) (s.860)	Birine karşı hep küçümseyici, incitici davranışlarda bulunmak.
Bas ur- (IV/1525)	Baş eğmek.	-----	-----	Baş vur- (s.629)	1.Bir işin yapılmasını bir kimseden ya da bir kuruluştan istemek, müracaat etmek. 2.Gereksemesi ni karşılamak üzere, yararlanacağı şeyle ilişki kurmak. (Ansiklopediy e başvurmak gibi.)
Çürük tahtaya bas- (III/802)	Kötü yola düşmek.	Çürük tahtaya bas-	Tedbirsizlik edip sonu tehlikeli olabilecek bir işe girişmek.	Çürük (yaş) tahtaya bas- (s.700)	Tedbirsizlik edip sonu tehlikeli olabilecek işe girişmek ya da böyle bir öneriyi kabul etmek.

SONUÇ

W. Radloff'un büyük uğraşlar sonucu hazırlamış olduğu *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy* adlı eseri Türk lehçeleri için çok önemli bir eserdir. Radloff, bugün yok olmaya yakın Karaim Türkçesinin söz varlığıyla ilgili önemli malzemelere sözlüğünde yer vermiştir. *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy*'de Karaim Türkçesine ait seksen altı adet deyim varlığını tespit ettik. Biz bu deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını iki kaynak temelinde karşılaştırdık.

"Şeklen ve Anlam Bakımından Aynı Olan Deyimler" başlığı altında yirmi yedi deyim tespit edilmiştir. Sözcüklerin Türkiye Türkçesi ile benzerliği dikkat çekicidir.

"Şeklen Farklı Olan veya Birtakım Seslik Farklılıklar Olan Deyimler" başlığı altında iyelik eki, yükleme hâli eki, olumsuzluk eki, vasıta hâli ekinden kaynaklı değişiklik gösteren örnekler tespit edilmiştir: *sırttan at- / sırtından at-*, *göz tut-/ gözü tut-*, *anadan emdiği süt burnundan gel-/ anasından emdiği süt burnundan gel-*, *diz kesil-/ dizleri kesil-*, *nefes kesil- / nefesi kesil-*, *yayan kal- / yaya kal-*, *ağıs ile kuş tut-/ ağızıyla kuş tut-*, *dört el ile yapış-/ dört elle yapış-*, *dört göz ile bak-/ dört gözle bak-*, *fayda et-/ fayda etme-*.

Yine birtakım ses değişiklikleri nedeniyle farklılık gösteren deyimleri de bu kısımda ele aldık: *yohtan bar et-/ yoktan var et-*, *baha biç-/ paha biç-*, *bahaya çık-/ pahaya çık-*.

"Farklı Sözcükler Kullanarak Oluşturulan Benzer Anlamdaki Deyimler" başlığı altında otuz üç deyim Türkiye Türkçesinde farklı sözcüklerle ifade edildiği tespit edilmiştir.

"Yalancı Eş Değer Deyimler" başlığı altında yedi deyim ses ve şekil bilgisi açısından aynı olmasına rağmen anlamlarının farklı olduğu görülmüştür. Bu da, doğal olarak, farklı coğrafyalarda yaşayan Türk boylarının zaman içinde sözcüğe farklı anlamlar yüklemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

SUMMARY

Wilhelm Radloff's work, *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy* is a very important work for Turkish dialects. Radloff has included important materials related to the existence of the words of Karaim (Kara) Turkish, which is near to extinction today. In *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy* we have identified the existence of eighty-six idioms belonging to Karaim (Kara) Turkish. We compared the equivalents of these idioms in Turkey Turkish on the basis of two sources.

Twenty-seven idioms have been identified under the heading "Idioms Which Are The Same In Terms of Shape and Meaning". The similarity of words with Turkey Turkish is remarkable.

Under the heading "Idioms That Are Different In Shape Or That Are Different In Sound", samples showing the change in the possessive suffix, accusative suffix, negation suffix and instrument case suffix have been determined: : *sırttan at- / sırtından at-*, *göz tut-/ gözü tut-*, *anadan emdiği süt burnundan gel-/ anasından emdiği süt burnundan gel-*, *diz kesil-/ dizleri kesil-*, *nefes kesil- / nefesi kesil-*, *yayan kal- / yaya kal-*, *ağıs ile kuş tut-/ ağızıyla kuş tut-*, *dört el ile yapış-/ dört elle yapış-*, *dört göz ile bak-/ dört gözle bak-*, *fayda et-/ fayda etme-*.

We also discussed the different idioms under this heading because of some sound changes: *yohtan bar et-/ yoktan var et-*, *baha biç-/ paha biç-*, *bahaya çık-/ pahaya çık-*.

Under the title "Idioms of Similar Meaning Created Using Different Words", it was determined that thirty-three sentences were expressed in different words in Turkey Turkish.

The seven idioms under the title "False Equivalent Idioms" are the same in terms of sound and shape, their meanings were different. This is due to the fact that the Turkish tribes who live

in different geographies have different meanings in the word over time.

As a result, we can say that the work we discussed under these titles has contributed significantly to the existence of the words of Karaim (Karai) Turkish. It gave the opportunity to compare Karaim Turkish with Turkey Turkish. It has allowed us to see the similarities and differences between the two dialects. It is interesting to note that there are differences between idioms. Radloff's work has made a significant contribution to the science world.

KAYNAKÇA

- ADZHUMEROVA, Reshide (2013), *Radloff'un Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy Sözlüğünde Ev Ve Ev Kavram Alanı İle İlgili Kelimeler, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).*
- AKSAN, Doğan (2011), *Türkçenin Gücü*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- AKSOY, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (1 Atasözleri Sözlüğü)*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- AKSOY, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (2 Deyimler Sözlüğü)*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- ALKAYA, Ercan (2005), "Karay Türkçesinde Edatlar", *Karadeniz Araştırmaları*, 8: 66-98.
- Alpargu, Mehmet vd. (Ed.) (2011), *Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu Bildirileri*, Bilecik: Bilecik Üniversitesi Yayınları.
- AŞCI, Ufuk Deniz (2003, Ekim), W. Radloff'un 'Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eserinde Geçen Kazak ve Kırgız Lehçelerine Ait Sesler İle Çağdaş Kazak ve Kırgız Lehçelerindeki Sesler, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 299-360.
- AŞCI, Ufuk Deniz (2003), W. Radloff'un 'Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Kırgız ve Kazak Lehçelerine Ait Kelimelerin İncelenmesi (4 cilt), Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ATMACA, Emine (2016), "Vilnius Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ndeki Karaim Türkleri Koleksiyonu", *Dil Araştırmaları*, 19: 153-175.
- ATMACA, Emine- ADZHUMEROVA, Reshide (2013), "Radloff'un Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy Sözlüğünde Ev Ve Ev Kavram Alanı İle İlgili Kelimeler", *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2: 217-257
- BASKAKOW, N. A. vd., (1974), *Slownik Karaimsko-Rosyjsko- Polski*, Moskwa: Ruskkij jazyk.
- CSATÓ, É. Á, Lars JOHANSON (2009), "Kuzeybatı Karaycasında Hece Uyumu Üzerine", (çev. Birsal Karakoç), *International Journal of Central Asian Studies Volume*, 13: 137-148.
- ÇULHA, Tülay (2002), "Sereya Şaşal'a Göre Karay Türkleri ve Karayca", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 12: 97-188.
- ÇULHA, Tülay (2006), *Karaycanın Kısa Sözcükleri Karayca-Türkçe Kısa Sözlük*, İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- ÇULHA, Tülay (2002), *Karaylar ve Karayca*, İzmit: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÇULHA, Tülay (2008), *Kırım Karaycasıyla Yazılmış Bir "Mecuma"*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ÇULHA, Tülay (2009), "Karayca Bir İnceleme: Sekirme Yoraları", *Dil Araştırmaları*, 4: 37-55.
- DOĞRUER, Semra (2007), *Karay (Karaim) Türklerinin Sözlü Edebiyatı*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GENCAN, Tahir Nejat (1979), *Dil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- GÖKÇE, Faruk, (2000), *Karay Türkçesinin Fonetigi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÜLSEVİN, Selma (2016), *Karay Türklerinin Dili (Troki Diyalekti)*, Ankara: TDK Yayınları.
- GÜLSEVİN, Selma (2010), *Günümüz Karay Türkçesi (Giriş-Dil Özellikleri-Metinler-Söz Dizini) ve Türk Lehçeleri Arasındaki Yeri*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Doktora Tezi).
- GÜLSEVİN, Selma (2013), "Karay Türkçesinin Kendine Has Özellikleri ve Türk Lehçeleri Arasındaki Yeri", *Journal of Black Sea Studies*, 36: 207-222.
- GÜLTEK, Vedat (2004): *Bilim ve Sanat Rusça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Ertem Matbaası.
- GÜRCÜN, Serap (2006), *Radloff Sözlüğünün d Maddesinin Eski Türkçe Açısından İncelenmesi*, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- HENGİRMEN, Mehmet (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınevi.
- KARAAĞAÇ, Günay (2013), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal (1978), *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.

- KAZAN, Özlem (2002), *Litvanya Karaylarına Ait Dinî Metinler (Giriş, Gramer, Transkripsiyonlu Metin, Çeviri, Dizin)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- KIRBAŞ, Gülsüm (2016), *W. Radloff'un 'Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eserinde Geçen Karaim Türkçesine Ait Kelimelere Dair Art Zamanlı Bir İnceleme*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KOBECKAİTĖ, Halina (2016) "Litvanya Karaim Türklerinin Etnik Kimliklerini Koruma Faktörleri", (çev. Emine Atmaca-Reshide Adzhumerova), *Dil Araştırmaları*, 19: 215-221.
- KOÇ, Nurettin (1992), *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- KORKMAZ, Zeynep (2010), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- KOWALSKI, Tadeusz (1996), *Karayim Lehçesi Sözlüğü*, (çev. Kemal Aytaç), Ankara: Engin Yayınevi.
- ÖZTÜRK, Abdulkadir (2015), "Karaycadaki Alıntı Kelimeler", *Gazi Türkiyat*, 16: 143-164.
- ÖZTÜRK, Abdulkadir (2015), "Karay Leksikolojisi Üzerine", *Journal of Turkish, Language and Literature*, 2:127-132
- ÖZTÜRK, Abdulkadir (2015), "Karay Yazı Dili", *Journal of Turkish Language and Literature*, 1: 61-70.
- PROHOROV Dmitriy Anatolyeviç (2013), "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı – XX. Yüzyılın Başında Tavriya Vilayeti Karaim Topluluklarında Etnik Ve Dil Durumu", (çev. Emine ATMACA - Reshide ADZHUMEROVA, *Gazi Türkiyat*, 13: 209-214.
- PULAT, Gündüz (2001), *David Bijnin'in Maxtav Cozmaxları Adlı Eserine Göre Karaim Türkçesi Grameri*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- RADLOFF, Wilhelm (1960), *Versuch Eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte I, II, III, IV*, Gravenhage: Mouton & Co.
- TEKİN, Talat-ÖLMEZ, Mehmet (2003), *Türk Dilleri*, İstanbul: Yıldız Yayınları.
- TOKER, Mustafa (2003, Ekim), "W. Radloff'un 'Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eserinde Geçen Tatar Türkçesine Ait Kelimeler Üzerinde Genel Bir Değerlendirme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 17-48.
- TOKER, Mustafa (2003), *W. Radloff'un 'Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Tatar Lehçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi (3 cilt)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Türk Dil Kurumu (2011), *Türkçe Sözlük*, (hızl. Akalın, Şükrü Haluk Akalın- vd.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YILDIZ, Hüseyin (2009), "Karay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değer Kelimeler", *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 5: 611-659.
- YİĞİTOĞLU, Özlem (2007), *Radloff Sözlüğü'nün e Maddesinin Eski Türkçe Açısından İncelenmesi*, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Erişim Tarihi: 01.01.2018, lugatim.com
- Erişim Tarihi: 15.12.2017, www.tdk.gov.tr.